

Programy profilaktyczne w kontekście socjologii miasta i architektury

MAGDALENA ŁUKASIUK
UNIwersYTET WARSZAWSKI

Państwo pozwolą, że się przedstawię

- Dr socjologii;
- Adiunkt w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego;
- Zainteresowania badawcze: socjologia architektury, socjologia miasta, zamieszkiwania i migracji;
- Książki *Obcy w mieście. Migracja do współczesnej Warszawy* (2007) i *Niedom. Socjologiczna monografia mieszkań migracyjnych* (2012, napisana wspólnie z Marcinem Jewdokimowem);

Agenda

- Profilaktyka (polityka społeczna) a architektura – niewykorzystany potencjał;
- Perspektywa teoretyczna socjologii architektury;
- Obiecujące kierunki poszukiwań;
- Trudne uwarunkowania;
- Pytania, które warto postawić;

Architektura a polityka społeczna

- Miasto nie jest albo jest tylko marginalnie włączone w krąg zainteresowań polityki społecznej (która stawia takie problemy, jak edukacja, ubóstwo, bezrobocie, niepewność społeczna, przestępczość młodocianych, kryzys rodziny, niepełnosprawność);
- Zamieszkiwanie pojawia się najwyżej w statystykach wydatków na politykę socjalną;

(Piotr Sałustowicz, *Miasto jako przedmiot badań polityki społecznej*)

Czynniki ryzyka w profilaktyce

(wg Krzysztofa Ostaszewskiego)

- **Czynniki indywidualne** (np. trudny temperament, wczesne zachowania problemowe, deficyty poznawcze);
- **Czynniki związane z rodzicami i rodzeństwem** (niski status socjoekonomiczny rodziny, alkoholizm lub inne uzależnienia rodziców, negatywne wzory starszego rodzeństwa, doświadczenia traumatyczne);

Czynniki ryzyka w profilaktyce

(wg Krzysztofa Ostaszewskiego)

- **Czynniki związane z realizacją ról rodzicielskich** (np. niekorzystne czynniki prenatalne, nieprawidłowa realizacja ról rodzicielskich);
- **Czynniki związane ze szkołą i nauką w szkole** (np. niepowodzenia w szkole, negatywny stosunek do szkoły i obowiązków szkolnych, problemy z zachowaniem w szkole);

Czynniki ryzyka w profilaktyce

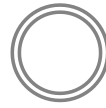
(wg Krzysztofa Ostaszewskiego)

- **Czynniki związane z rówieśnikami** (np. rówieśnicy używający lub przejawiający inne zachowania problemowe, postrzeganie u znaczących rówieśników aprobaty dla zachowań problemowych, odrzucenie przez rówieśników);
- **Czynniki związane ze środowiskiem lokalnym** (np. niski poziom nauczania i opieki w szkole, wysoka dostępność substancji psychoaktywnych i łatwa dostępność broni palnej, wysoki poziom zagrożenia, niekorzystne warunki ekonomiczne);
- **Czynniki makrospołeczne** (np. ekspozycja na negatywne przekazy medialne);

Brak odwołań do architektury czy szerzej – - czynników materialnych!

**Socjologia architektury –
- teoretyczny punkt wyjścia
dla integracji zagadnień
profilaktyki i miasta**

Socjologia architektury

- Socjologia miasta niedoszacowuje jego fizyczność i materialność;
- Ustawienie perspektywy przez Szkołę Chicagowską: „Miasto to raczej stan umysłu” (Robert Ezra Park);
- Socjologia odfiltrowała to, co *stricte* społeczne, z materialności, koncentrując się na intencjach, wzajemnych wpływach, komunikacji (Wolfgang Eßbach);

Socjologia architektury

„W teraźniejszym socjologicznym dyskursie mówi się o powrocie przestrzeni, przedmiotów, ciała i całej sfery materialnej. (...) Wyeksponowanie właśnie tych tematów nie jest przypadkowe. W renesansie przestrzeni, przedmiotów i ciała artykułuje się pewien swoisty niesmak wywołany ograniczeniem w ujmowaniu tego, co społeczne, a także potrzeba takiej socjologii, która nie kończy się na tekście, komunikacji czy znaku”.

(Marcus Schroer, *Materielle Formen des Sozialen. Die ‘Architektur der Gesellschaft’ aus Sicht der sozialen Morphologie*)

Socjologia architektury

- Architektura i materialność są najdobitniej odbieranym sposobem istnienia miasta;
- „Budowle w swych stylach architektonicznych ewokują lub blokują sposoby ludzkiego życia”, „prekoduują miejskie komunikowanie” (Joachim Fischer);
- „Istnieje wiele różnych typów zabudowy, które w różnych społeczeństwach łączą jednostki z różnymi przedmiotami w *socjotechnologiczne konglomeraty*” (Heike Delitz);

Socjologia architektury

Architektura nie tylko odzwierciedla stosunki we współczesnym społeczeństwie (lustro), ale też je **podtrzymuje**, a nawet **wzmacnia i utrwala**.

Potencjał segregacyjny architektury

„W wielu wypadkach semiotyka tzw. przestrzeni wymagających obrony jest mniej więcej tak subtelna, jak arogancki biały policjant. Dzisiejsze eleganckie, pseudopubliczne przestrzenie – jak luksusowe pasażer handlowe, centra biurowe itd. – pełne są niewidzialnych znaków, które tym obcym z klasy niższej nakazują oddalić się. Krytykom architektury zazwyczaj umyka to, jak zabudowane przestrzenie przyczyniają się do segregacji, ale pariasy – biedne latynoskie rodziny, młodzi czarni mężczyźni czy stare, bezdomne, białe kobiety – łapią te znaczenia w lot”

(Mike Davis, cyt za: Jens Dangschat, *Architektur und soziale Selektivität*)

Parametry estetyczne

(Michał Podgórski)

- Właściwości miejsc oraz osób;
- Odnoszą się do odbioru wielozmysłowego;
- Na poziomie uświadamianych znaczeń, ale też pozakognitywnie;
- Jacy ludzie pasują do jakich miejsc i odwrotnie?
- Kto jest gdzieś nie do pomyślenia?

Miejsca naznaczone użytkowaniem

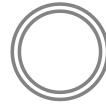
- *Socjotechnologiczne konglomeraty* użytkowników i ich miejsc;
- Miejsce systematycznie użytkowane w jakiś sposób nabiera charakteru od tego użytkowania i symbolicznie wchodzi w krąg związanych z nim znaczeń;
- Poprzez „wgranie” w przestrzeń jej typowego użytkowania i użytkownika tworzy się niewerbalny, ale odczuwalny komunikat społeczny: to miejsce jest / nie jest dla ciebie.
- Komunikat ten emitowany jest nie tylko poprzez widoczne ślady pozostawione przez użytkowników (jak graffiti, potłuczone butelki, niedopałki itd.), ale także przez kody samej zabudowy;

Potencjał segregacyjny architektury

„Architektura i *design* używane są jako *image*, by osiągnąć cele ekonomiczne. Prowadzi to, ze względu na rozwarstwienie społeczeństwa, do społecznej homogenizacji miejskich przestrzeni, ażeby z jednej strony zabezpieczyć grupom docelowym specyficzne formy przeżyć konsumpcyjnych, a z drugiej zniwelować niepewność spowodowaną rosnącą liczbą obcych. Rezultatem jest mnogość społeczeństw paralelnych, których członkowie poniekąd potrzebują się wzajemnie, by się wyinscenizować, a częściowo są wobec siebie w stosunku konfrontacji. Miejska przestrzeń naznaczona przez *design* i architekturę traci przez to możliwość szerokiej identyfikacji, spada też potencjał integracyjny zurbanizowanego społeczeństwa”.

(Jens Dangschat, *Architektur und soziale Selektivität*)

Jakiego miasta, jakich miejsc chcą
i potrzebują mieszkańcy? Jacy mieszkańcy?

Jak zintegrować perspektywę socjologii architektury z profilaktyką?

- Poziom diagnozy;
- Poziom programów profilaktycznych (profilaktyka defensywna i konstruktywna);
- Możliwości uogólnień;

Trudne uwarunkowania

- Inni aktorzy społeczni w planowaniu przestrzennym (magistrat, developerzy, inwestorzy itd.) a inni w programach profilaktycznych (nauczyciele, socjoterapeuci, lekarze, pracownicy socjalni, policja, zakłady karne i ośrodki wychowawcze itd.);
- Wypracowane wzory i praktyki, uschematyzowana wiedza ekspercka;
- Modele finansowania programów;
- Praca nad teorią i metodologią (na poziomie akademickim);

Przykład: program zastępowania agresji

- Strategia edukacyjna z elementami strategii alternatyw;
- Alternatywne zachowania ćwiczone w przestrzeni szkoły (świetlice, bursy, harcówki itd.);
- Trudność: patologiczny dom uruchamiał w dzieciach na powrót zachowania agresywne;
- Konkluzja: pracują relacje społeczne, ale też z przestrzenią (mieszkanie wgrane, *wcielone* w mieszkańca w postaci *schematów operacyjnych*);

Pytania, które warto postawić

- Jak włączyć działania profilaktyczne w planowanie przestrzenne?
- Jak myśleć o rewitalizacji (gentryfikacji)?
- Jak myśleć o architekturze w kontekście profilaktyki uniwersalnej, selektywnej i wskazującej?

Pytania, które warto postawić

- Jak uzgodnić parametry estetyczne mieszkań i przestrzeni publicznych?
- Ile w tym odgórnej polityki elit (np. estetyzacji, *brandingu*, *designu*), a ile partycypacji?
- Jeśli architektura może umoralniać, to jaka i w jakim zakresie? Kto ma prawo o tym decydować?

Dziękuję za uwagę

MLUKASIUK@WP.PL